

نقش آموزه های حقوقی و اخلاقی در پیشگیری از سقط جنین

دکتر محمود عباسی

رئیس انجمن علمی حقوق پزشکی ایران

و رئیس مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

اگر از ترکستان تا به شام کسی را خاری در
انگشت شود، زیان آن مراست
و اگر از ترک تا به شام کسی را قدم در سنگ آید،
آن از آن من است
و اگر اندوهی در دلی است آن دل از آن من
است.

شیخ ابوالحسن خرقانی
قرن چهارم و پنجم هجری

زندگی حرفه ای و ارزش های اخلاقی

زندگی حرفه ای با مجموعه از تعهدات و ارزش ها اخلاقی آمیخته است که می بایست نسبت به آن پایبند بود و به آن احترام گذاشت. همواره بهره گیری از تکنیک های نوین زیست پزشکی و دستاوردهای علمی و فناوری های جدید علوم پزشکی و پیچیدگی های بهره مندی از آن چالش های اخلاقی فراوانی فرا روی متخصصین این رشته و پرسنل شاغل در مراکز درمانی قرار می دهد که پرداختن به آنها از ضروریات اساسی است.

ضرورت توجه به آموزهای اخلاقی

با توسعه علوم و فنون و آثار و پیامدهای آن ، دستیابی به اصول راهنما و دستورالعمل هایی که بتواند صاحبان این حرفه را از انحراف مصون دارد و مبنای نظم و انتظام بیشتر آن باشد یکی از نکات اساسی است که امروزه در پرتو کدهای اخلاق حرفه ای و یا منشور اخلاقی هر حرفه ای تبلور می یابد.

آموزه های اخلاقی و تخلفات صنفی

آموزه های اخلاقی می تواند نقش و تأثیر زیادی در بازدارندگی از جرایم و تخلفات صنفی و حرفه ای داشته باشد. بدون تردید آموزه های اخلاقی و نهادینه کردن آن زمینه بسیاری از جرایم و خطاها و تخلفات صنفی و حرفه ای را از بین خواهد برد.

منشور اخلاق پزشکی و تصمیم گیری اخلاقی

منشور اخلاق پزشکی، شاغلین این حرفه را با وظایف و تکالیف اخلاقی خود آشنا می کند و سرانجام به آنها می آموزد که در صحنه عمل و در اجرای وظایف و تکالیف قانونی خود چگونه به تصمیم گیری اخلاقی بپردازند.

چارچوب کلی منشور اخلاق پزشکی

- ۱- حرکت در چارچوب موازین بین المللی اخلاق پزشکی
- ۲- مطالعه تطبیقی و بهره گیری از تجربیات جامعه جهانی
- ۳- انطباق یافته های حاصل از مطالعه تطبیقی با ارزش های اخلاقی حاکم بر جامعه ایرانی اسلامی
- ۴- بهره گیری از تجربیات و دیدگاه های متخصصان علوم پزشکی
- ۵- بهره گیری از نظریات علمای اخلاق، فقها و حقوقدانان
- ۶- آسیب شناسی موضوع با توجه به چالش های اخلاقی فراروی جامعه پزشکی
- ۷- نظرخواهی از اندیشمندان و صاحب نظران حوزه های مختلف

کنترل و نظارت اخلاقی

با توجه به اهمیت وظایف و اختیارات مراکز بهداشتی و درمانی که در ارتباط با سلامت افراد جامعه می باشد کنترل و نظارت مستمر بر فعالیت های آنان ضرورتی اجتناب ناپذیر است و از نظر اخلاقی نیز این مهم به عنوان یکی از ضرورت های اساسی کدهای اخلاقی مورد توجه قرار دارد.

آموزه های اخلاقی و فرآیند تصمیم گیری

فرآیند تصمیم گیری در مراکز بهداشتی و درمانی باید در چارچوب موازین اخلاقی صورت پذیرد و استانداردهای بالای رفتاری به پرسنل شاغل در مراکز بهداشتی و درمانی آموزش داده شود.

نقش آموزه های حقوقی در پیشگیری از جرایم و تخلفات پزشکی

از دیدگاه حقوقی جهل به قانون رافع مسئولیت نیست و شاغلین حرف مختلف مکلفند قوانین و مقررات حاکم بر حرفه خود را بیاموزند . بدون تردید این امر تأثیر به سزایی در پیشگیری از جرایم، خطاها و تخلفات صنفی و حرفه ای خواهد داشت.

تخلفات صنفی و اجرای عدالت

سازمان های صنفی و حرفه ای وظیفه و رسالتشان صرفاً حمایت از اعضا و شاغلین آن حرفه نیست بلکه وظیفه دارند با اتخاذ تدابیر لازم بویژه تدابیر انضباطی زمینه ای فراهم نمایند که در نتیجه اعمال و اقدامات صاحبان حرف وابسته به آن صنف صدمه و آسیبی به افراد جامعه وارد نشود و اگر چنین شد خسارت وارده جبران گردد و به منظور پیشگیری از تکرار خطاها و تخلفات احتمالی، مجازات های انضباطی در مورد متخلفین و مرتکبین اینگونه خطاها به مورد اجرا گذاشته شود. این مجازات ها صرفاً در چارچوب قوانین و مقررات از طرف دولت به نمایندگی از طرف جامعه وضع و اجرا می گردد. بنابراین محور این تدابیر اجرای عدالت و استقرار آن است.

آسیب شناسی علل و عوامل ارتکاب جرایم و تخلفات پزشکی

گسترش روزافزون جرایم و تخلفات پزشکی و دارویی را باید در نتیجه فروریختن ارزش های اخلاقی و نادیده انگاشتن قوانین و مقررات پنداشت . بهترین راهکار آن است تا با آسیب شناسی علل و عوامل ارتکاب جرایم و تخلفات پزشکی با بهره گیری از آموزه های اخلاقی و حقوقی، نقش و تأثیر این آموزه ها بر پیشگیری و کاهش از خطاهای پزشکی را مورد مطالعه قرار دهیم.

بهره گیری از سایر علوم در پیشگیری

تغییر نگرش علمی و رویکرد نوین جامعه پزشکی به مجموعه
روش هایی که بتوان با توسل به آنها واکنشی مناسب در برابر پدیده های
مجرمانه و تخلفات اتخاذ نمود یکی از ضرورت های
اساسی است که امروزه در پرتو سیاست جنایی می توان به آن دست
یافت.

اهداف پیشگیری از جرایم و تخلفات پزشکی

- 1- تضمین سلامت و بهداشت جامعه
- 2- ایجاد احساس امنیت بهداشتی- روانی در مراجعه کنندگان به مراکز بهداشتی و درمانی
- 3- جلوگیری از هزینه های حقوقی و قضایی (شکایات و دعاوی مطروحه در مراجع انتظامی و قضایی)
- 4- کاهش دغدغه های جامعه پزشکی نسبت به مسئولیت های مدنی و کیفری در رابطه با حرفه خویش

راهکارهای مناسب پیشگیری

برای جلوگیری از هزینه های حقوقی و قضایی و حفظ
حراست از اعتبار و حیثیت شغلی متخصصان و پرسنل بهداشتی و درمانی و
پیشگیری از خطاها و تخلفات پزشکی،
بایستی با استفاده از سیاست جنایی مناسب و راه کارهای
گوناگون، در صدد پیشگیری از آن برآمده تا صاحبان حرف پزشکی بدون
دغدغه ی فکری نسبت به
پیامدهای حقوقی و قضایی اعمال خویش، به ارائه خدمات
بهداشتی، تشخیصی و درمانی به مراجعین پردازند.

معیارهای پیشگیری از جرم و خطا

- ۱- هدف پیشگیری تضمین جلوگیری از جرم و خطا و انحراف است. بدین معنی که این مهم علیه عوامل و فرایندهای مؤثر در بروز جرم و بزهکاری، نقش تعیین کننده ای ایفا می کند.
- ۲- پیشگیری باید جنبه عمومی و جمعی داشته باشد. یعنی مخاطب آن، کل جمعیت یا گروه یا بخش معینی از آن باشد.
- ۳- پیشینی بودن اقدامات و تدابیر پیشگیرانه. بدین معنا که قبل از ارتکاب رفتارهای مجرمانه و خطرناک اعمال می گردند.
- ۴- غیر قهر آمیز بودن و سرکوبگرانه بودن تدابیر و اقدامات پیشگیرانه.

پیشگیری از جرم و تدابیر سازمان ملل

سازمان ملل متحد نیز در این راستا سیاست جنایی پیشگیرانه را مدنظر قرار داده است و به همین منظور کنگره های منظمی هر پنج سال یکبار تحت عنوان کنگره بین المللی پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان در کشورهای مختلف برگزار کرده است.

این سازمان همواره بر این اعتقاد بوده است که پیشگیری از جرم مقدم بر واکنش و اقدامات پسینی بوده و کشورهای عضو را به اتخاذ چنین رویکردی توصیه نموده است.

پیشگیری و قانون اساسی

پیشگیری به عنوان یک راهکار اساسی و بنیادی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز مورد تأکید قرار گرفته است. به موجب بند ۵ اصل ۱۵۶ ق. اساسی پیشگیری از وقوع جرم و پیش بینی و ارائه ی ساز و کارهای لازم در این خصوص از وظایف قوه قضائیه بر شمرده شده است.

پیشگیری و جامعه مدنی

تنوع و گونه گونی پیشگیری بیانگر این موضوع است که بزهکاری، از محدوده صرف حقوقی، قضایی و پلیسی خارج شده و مقابله موثر با آن از یک سو همکاری و مشارکت نهادهای دولتی و تشکل های مردمی (جامعه مدنی) را می طلبد و از سوی دیگر مستلزم ایجاد تحول و نوآوری در استراتژی، ابزارها و نهادهای سنتی و متداول مقابله با جرم است.

آموزه های جرم شناختی و سیاست جنایی

بهره گیری از آموزه های جرم شناختی و سیاست جنایی ما را به اتخاذ سیاست ها و تدابیر لازم پیشگیری رهنمون می سازد که برنامه های آموزش مداوم پزشکی، بهره گیری از مشاوره و راهنمایی همکاران، رعایت موازین قانونی و مقررات مربوط، رعایت موازین فنی و علمی تشخیص، رعایت موازین اخلاقی، کاهش دغدغه فکری بیماران مراجعه کننده به مراکز بهداشتی و درمانی، دقت در معاینه،

تشخیصی و رعایت

حقوق بیمار از جمله علل و عوامل پیشگیری از خطاها و جرایم و تخلفات پزشکی است.

جرایم و خطاهای پزشکی

خطاهای علوم پزشکی را می توان به خطاهایی اطلاق نمود که در نتیجه فعل یا ترک فعل ناشی از اشتغال به حرفه پزشکی محقق می شود و آنرا می توان به سه دسته ی اساسی: خطاهای مربوط به مرحله قبل از عمل، خطاهای مربوط به مرحله عمل و خطاهای مربوط به پس از عمل تقسیم کرد.

مصادیق خطاهای پزشکی

مصادیق خطاهای پزشکی را همانند سایر خطاهای حقوقی و جزایی می توان در چهار دسته بی احتیاطی، بی مبالاتی، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی مورد مطالعه قرار داد، هرچند که قانونگذار در اصلاحات سال ۱۳۹۲ قانون مجازات اسلامی خطاها و تقصیرات پزشکی را به دو دسته اساسی بی احتیاطی و بی مبالاتی تقسیم نموده و عدم رعایت نظامات دولتی، غفلت و سهل انگاری و دیگر مصادیق آن را در زمره بی احتیاطی، بی مبالاتی می داند.

سایر جرایم و تخلفات پزشکی

دامنه جرایم و خطاهای پزشکی بسیار گسترده است که می توان آنرا در یک دسته بندی کلی به تخلفات انتظامی که نقض قواعد و مقررات صنفی و حرفه ای و یا نقض قوانین و مقررات خاص پزشکی است تقسیم کرد. جرایم و تخلفاتی نظیر سقط جنین، افشای اسرار بیماران، جهل، سوء استفاده، اضافه دریافتی از بیماران، فدا کردن کیفیت به خاطر مسائل مالی، تضاد و تعارض منافع از جمله مواردی هستند که می توان به آنها اشاره کرد.

سهم خواری در پزشکی و سیاست پیشگیری

سهم خواری در پزشکی به عنوان یکی از جرایم و تخلفات در جامعه پزشکی حیثیت و اعتبار شغلی متخصصان این رشته ها را در معرض تهدید قرار داده است. مسلماً پایین بودن تعرفه ها، بحران اقتصادی، فقر، زیاده خواهی، بی توجهی به موازین اخلاقی، فقدان نظارت و پیگیری، عدم آموزش پرسنل، جهل و ناآگاهی، ایجاد انگیزه های مادی، تحریک و ترغیب دیگران، به کارگیری پرسنل فاقد صلاحیت های لازم و ده ها مسئله دیگر در بروز اینگونه جرایم و تخلفات مؤثر است.

جلوه های مختلف سقط جنین

- ▶ سقط جنین را می توان به سه دسته اساسی تقسیم نمود که عبارتند از:
 - ▶ سقط جنین طبیعی
 - ▶ سقط جنین درمانی
 - سقط جنین جنایی

سقط جنین طبیعی

- ▶ بر اساس امارهای رسمی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی سالانه بین 330 تا 350 هزار مورد سقط جنین طبیعی در جامعه اتفاق می افتد که امری اجتناب ناپذیر است.

سقط جنین درمانی

- ▶ قانونگذار ایران سقط جنین درمانی را تابع شرایط سخت گیرانه ای پذیرفته که به موجب ماده 56 قانون حمایت خانواده و جوانی جمعیت، مواردی که واجد اندیکاسیون های سقط درمانی است باید به تایید کمیسیون سقط جنین سازمان پزشکی قانونی برسد.
- ▶ بر اساس امارهای رسمی منتشره سازمان پزشکی قانونی سالیانه بین 9000 تا 12000 مورد سقط جنین درمانی در کشور اتفاق می افتد که قبل و بعد از تصویب قانون حمایت خانواده علیرغم محدودیت ها و ممنوعیت های غربالگری تغییر محسوسی نداشته است.

سقط جنین جنایی

- ▶ قانونگذار ایران مطابق ماده 56 قانون حمایت خانواده و جوانی جمعیت مصوب 1400 سقط جنین را ممنوع کرده و آن را در زمره جرایم عمومی پنداشته و مرتکبان آن را بر اساس مواد 716 و 720 قانون مجازات اسلامی مستوجب مجازات هایی از قبیل حبس، دیه و ابطال پروانه می داند.
- ▶ هرچند امار دقیقی از میزان دقیق سقط جنین جنایی در دست نیست ولی تخمین زده می شود که نرخ سیاه جرم سقط جنین جنایی در کشور سالانه بین 500 هزار تا 800 هزار مورد است که با توجه به نرخ پایین زاد و ولد در جامعه می توان آن را یک بحران اجتماعی تلقی کرد.

نتیجه

بهرگیری از آموزه‌های اخلاقی بهترین و مناسب‌ترین رویکرد نظام‌های حقوقی و اخلاقی در پیشگیری از جرایم و تخلفات پزشکی است، به گونه‌ای که با بکار بستن و نهادینه کردن آن زمینه‌ی توسل به قوانین و مقررات از بین می‌رود.

نتیجه

با توجه به گسترش روز افزون جرایم و تخلفات پزشکی باید در جستجوی مجموعه تدابیر و روش هایی بود که بتوان با توسل به آنها واکنشی مناسب در برابر پدیده های مجرمانه و خطاهای پزشکی از جمله سقط جنین جنایی اتخاذ نمود.

نتیجه

سیاست جنایی ما را به اتخاذ سیاست ها و تدابیر لازم

پیشگیری رهنمون می سازد. در پرتو آموزه های جرم شناختی و سیاست جنایی با شناسایی علل و عوامل بوجود آورنده پدیده مجرمانه باید با اتخاذ تدابیر لازم و اقدامات پیشگیرانه در جستجوی برقراری نظم و امنیت و فراگیری سلامت اجتماعی بود و در این راستا تکیه بر تدابیر سازمان ملل در اجرای برنامه های سیاست جنایی پیشگیرانه و پیشگیری اجتماعی یکی از راهکارهای اساسی است.

نتیجه

- ▶ سقط جنین بعنوان یک پدیده اجتماعی و مجرمانه در طول تاریخ و در همه جوامع وجود داشته و دارد، آنچه مهم است اینکه با بهره گیری از آموزه های اخلاقی، برنامه های آموزشی، فعالیت های فرهنگی و سازو کارهای پیشگیرانه که جلوه های مطلوب اتخاذ سیاست جنایی مناسب در پرتو قانون حمایت خانواده و جوانی جمعیت است بتوانیم سطح ارتکاب آن را کاهش دهیم بخصوص که جمعیت جامعه امروز ما رو به پیری می رود و لازم است که علاوه بر افزایش نرخ زاد و ولد، از ارتکاب سقط جنین جلوگیری کرد.

از توجہ شما سپاسگزارم